

Verslag Inspiratiegesprek – Kick Off Middenveldforum Oost-Vlaanderen

Dit verslag is geen letterlijke weergave van het gesprek, maar probeert de belangrijkste kernboodschappen te schetsen.

1. Inleiding

Sinds begin 2024 werken een aantal kernpartners (CAW Oost-Vlaanderen, SAAMO Oost-Vlaanderen, Lejo, Avansa regio Gent, Avansa Centraal Vlaanderen, Netwerk tegen Armoede, de Knoop) samen vanuit een gedeelde bezorgdheid over de relatie tussen organisaties, vooral uit het sociale en culturele middenveld, en lokale besturen. We kennen in ons land nog een rijke, en in Europa toch vrij unieke traditie met veel en diverse organisaties in het middenveld tussen staat, markt en burgers. Dit moeten we waarderen en koesteren. Tegelijk zien we groeiende zorgen.

Er waren de al langer bestaande zorgen over de formele invulling van die relatie waarin middenveldorganisaties zich herleid zien tot louter een instrument voor beleidsuitvoering. Daar bovenop kwamen zorgen over de inhoudelijke druk op de missie, de aanpak, de communicatie of het personeelsbeleid van deze organisaties. Tijdens het inspiratiegesprek gaan we dieper in op de relatie tussen organisaties en lokale besturen vanuit de centrale gedachte dat deze organisaties een betekenisvolle rol kunnen spelen in de co-creatie van lokaal beleid.

We beseffen dat we niet zomaar over hét middenveld kunnen spreken. We zien onderling grote verschillen afhankelijk van thema, doelgroep, missie en ideologische opstelling, organisatie en personeel, bestuur enzovoort... Toch gaan we samen op zoek naar de grote lijnen, gedeelde analyses, mogelijke wegen vooruit.

2. Korte inleiding en voorstelling van sprekers door Bart Van Bouchaute

In het inleidend debat focussen we op voorgaande thematiek. Dit doen we met drie zeer onderlegde sprekers die elk vanuit hun perspectief antwoorden formuleren op de vragen.

- **Filip De Rynck** verzorgt de academische invalshoek. Hij is doctor in de sociale wetenschappen en emeritus hoogleraar bestuurskunde. Hij bouwde academisch onderzoek uit vaak op het snijpunt met de bestuurspraktijk rond thema's zoals lokale besturen, stedenbeleid, binnenlands bestuur, beleidsnetwerken en burgerparticipatie.
- Voor de middenveldfocus nodigden we **Danny Jacobs** uit. Danny is algemeen directeur van Bond Beter Leefmilieu. Vanuit dit belendend perceel kan hij interessante observaties meegeven over het sociale en culturele middenveld. Hij heeft een breed overzicht van het middenveld omdat hij al 20 jaar mee hard aan de kar trekt van de 'Verenigde Verenigingen', een uiterst breed samenwerkingsverband dat de krachten bundelt en streeft naar meer erkenning van de maatschappelijke taken van middenveldorganisaties in beleid en samenleving.
- Voor de politieke invalshoek nodigden we **Stephanie D'Hose** van Open Vld uit. Ze heeft een lange ervaring in de lokale Gentse, Vlaamse en nationale politiek. Interessant voor deze bijeenkomst is dat ze in het kabinet van Cultuurminister Gatz het decreet op sociaal-cultureel volwassenenwerk vernieuwde en daarin de rol van dit werk in het voeden van het publiek debat uitdrukkelijk erkende. Momenteel is ze fractieleider van VoorGent in de Gentse gemeenteraad, Vlaams parlementslid en deelstaatsenator (in een instelling waarvan ze de afschaffing bepleit).

De moderator van dienst is **Bart Van Bouchaute**. Hij coördineert het onderzoeksplatform 'Politisering van/in het sociaal werk' van de Associatie Universiteit Gent, een samenwerking tussen de opleidingen sociaal werk van UGent, Hogent, Arteveldehogeschool en Howest. Vanuit zijn interesse voor de rol van sociaal werk praktijken in het bijdragen tot het publieke debat en het zichtbaar en hoorbaar maken van mensen en kwesties die tussen de rafels van de samenleving dreigen te verdwijnen, is hij (vanuit het onderzoeksplatform) sinds de start van het traject nauw betrokken bij het Middenveldforum Oost-Vlaanderen.

Stephanie

- Stephanie steunt het initiatief vanuit politieke hoek.
- Ze is bovendien persoonlijk betrokken als voogd van een minderjarige vluchteling, en is bezorgd over de toekomst, o.a. door de ‘ruk naar rechts’.

Filip

- Filip heeft al heel wat onderzoek gedaan naar de uitdagingen voor het Vlaamse middenveld, onder andere in het kader van [CSI Flanders](#). Dit onderzoek liep tot eind 2019.
- Momenteel werkt hij samen met Stijn Oosterlynck (UAntwerpen), Lode Vermeersch (KU Leuven – HIVA) en Bram Verschuere (UGent) aan een kennisdossier over ‘het vrijwaren van de civiele ruimte voor een vitale democratie’ in opdracht van Socius. De resultaten van dit onderzoek worden op 15 mei 2025 gepresenteerd tijdens [een conferentie](#).

Danny

- Danny is professioneel actief in het Middenveld vanuit Bond Beter Leefmilieu. Hij opereert momenteel vooral op Europees niveau. Hij wil een positieve bijdrage leveren om de complexe verhouding tussen het middenveld en de lokale overheid te verbeteren, een vraagstuk dat steeds overeind blijft in de tijd en soms andere gedaantes aanneemt. Hij heeft daarvoor ook 20 jaar geleden ‘de Verenigde Verenigingen’ opgericht. De concrete aanleiding was toen:
 - de toenemende ‘institutionalisering’ door een overheid die begin jaren 2000 bezeten was door New Public Management. Dit is een beheersfilosofie gebruikt door overheden en semi-overheden om de publieke sector te moderniseren: meten is weten, kwantificeren boven kwalificeren, lage kostprijs, meer uitbesteden aan de privé
 - de afschaffing van Vlaamse adviesraden.
- De Verenigde Verenigingen ontwikkelt haar werking voornamelijk vanuit en via deze kernorganisaties: 11.11.11, Vlaams ABVV, ACLVB, ACV, beweging.net, Bond Beter Leefmilieu, De Federatie (sociaal-cultureel werk en amateurkunsten), Gezinsbond, Christelijke Mutualiteit, Solidaris, Vlaamse Jeugdraad, Netwerk Tegen Armoede, Vlaamse Sportfederatie.

- Het is een representatief netwerk dat bewaakt dat middenveldorganisaties uit alle maatschappelijke sectoren hun drie essentiële maatschappelijke opdrachten kunnen vervullen:
 - Middenveldorganisaties verenigen mensen en bieden emancipatiekansen. Zo dragen ze bij tot maatschappelijke betrokkenheid en sociale cohesie. Dat is hun **sociale opdracht**.
 - Ze geven mensen een geïnformeerde stem waarmee ze kunnen wegen op debat en op beleid. Dat is de **democratische opdracht** van het middenveld.
 - Ze zorgen tenslotte voor effectieve invloed van burgers op beleid. Zo inspireren ze het beleid en maken ze het doeltreffend en efficiënt. Dat is hun **politieke opdracht**.
- De Verenigde Verenigingen staat middenveldorganisaties met raad en daad bij over deze drie essentiële opdrachten.

Vaststellingen over de veranderende verhouding tussen (lokale) overheden en organisaties in het sociale en culturele middenveld

Wijzigingen bij (lokale) overheden

Filip

- Uit het onderzoek in opdracht van Socius, stelt men vast dat **het perspectief van de mensenrechten** van belang is in de krimpende civiele ruimte. Zo stelt men vast dat overheden rechten van mensen beperken door o.a. het gebruik van GAS-boetes of andere regelgeving, denk bijvoorbeeld aan het inperken van het recht op betogen. Op die manier krijgen we een aantasting van de rechtstaat.
- **De uitvoerende macht is de dominante macht** geworden (cfr. Orban, Erdogan, ...) waarbij de wetgevende en juridische machten aan impact inboeten. Ook ambtenaren en administratie kunnen steeds minder kritisch beleid realiseren.
- Tegelijkertijd stellen we vast dat veel **bevoegdheden zijn verschoven naar het lokale niveau** waar de administratie eerder zwak is. Dit in tegenstelling tot het Vlaamse niveau waar de administratie eerder een partner en verdediger is van het middenveld in plaats van een tegenstander.

- **Het principe van subsidiariteit** speelt een belangrijke rol in die krimpende civiele ruimte. Door dit principe (idee dat hogere instanties niet iets moeten doen wat door lagere instanties, en dus zo dicht mogelijk bij de burger, kan worden afgehandeld) investeren overheden via subsidies in het middenveld en is er in Vlaanderen een sterk en rijk middenveld tot stand gekomen. Er is een lange historie van taken die toevertrouwd worden aan het middenveld. Maar als een organisatie er niet langer in slaagt om haar missie te vervullen en de subsidies vooral dienen voor het in standhouden van de organisatie, dan moet een stopzetting van subsidies mogelijk zijn. Ook dit wordt dan door organisaties als een aanval op het middenveld gezien. We moeten de overheidspraktijk van subsidies via tendering en projectfinanciering kritisch durven bekijken: sommige organisaties waren hier tevreden over omdat er op die manier subsidiemonopolies van organisaties konden worden doorbroken.
- **Die traditie van subsidiariteit** (hier in de betekenis van subsidies gebruiken om overheidsbeleid te realiseren) heeft geleid tot een zwakkere overheid en een sterker middenveld. Maar dat staat onder spanning en kent ook een keerzijde. Natuurpunt als casus: de relatie op vlak van natuurbeleid met de lokale besturen is erg positief zolang dat Natuurpunt zich niet moeit met bijv. het ruimtelijk ordeningsbeleid.

Stephanie

- Vandaag speelt **het primaat van de politiek** inderdaad veel sterker. Zo zijn veel politici ervan overtuigd dat in een democratie beslissingen moeten worden genomen door de verkozen politici, en dus niet door ambtenaren, experts, lobbyisten, ... In regelgeving wordt meer en meer vastgelegd dat politici voor het toekennen van subsidies niet per se rekening moeten houden met adviezen van onafhankelijke beoordelingscommissies. Toch stellen we in de praktijk vast, dat deze tot nu toe grotendeels wel gevolgd worden.
- Bij de opdracht van de regering Jambon vorig jaar om te onderzoeken in welke mate de werking van enkele middenveldorganisaties voldeed aan het decreet, handelde de bevoegde administratie standvastig en toonde ze aan dat er geen inbreuken op het decreet konden worden vastgesteld.

Wijzigingen bij middenveldorganisaties

Filip

- Uit onderzoek blijkt dat veel middenveldorganisaties (zeker in kleinere gemeenten) in hoofdzaak inzetten **op gemeenschapsvorming en weinig tot geen politiserende rol** opnemen. We vergeten ook vaak er **een rechts middenveld** is, dat er belang bij heeft om dit (links) middenveld te verdelen en te verarmen maar ook om de democratie te ondermijnen.
- Vroeger was het middenveld **sterk verzuild**, en dus ook politiek sterk verstrengeld. Vandaar ook de aversie van N-VA bijvoorbeeld ten aanzien van dit middenveld, een houding die blijft spelen in het debat.
- De kracht van het middenveld zit niet langer in de doelgroepen die ze bereiken, want ze vormen geen weerspiegeling van de samenleving. Toch hebben middenveldorganisaties en overheden elkaar nodig, en zijn ze **wederzijds afhankelijk** van elkaar. Middenveldorganisaties staan hierbij in een **spreadstand tussen dienstverlening en politisering**.

Danny

- Middenveldorganisaties worstelen zeer sterk met **instrumentalisering**. Het verenigen van burgers vormt bijvoorbeeld niet langer hun startpunt. Daarentegen staat de doelgroep tot wie ze zich richten centraal.
 - Een mooi voorbeeld is **het instrumentaliseren van vrijwilligers**: Vrijwilligerswerk promoveerde tot een dam tegen individualisering. Het werd een rode loper voor sociale cohesie. Soms klonk heel voorzichtig, ook het economisch belang van vrijwilligers in tijden van besparingen. In het verlengde van dit debat, gekoppeld aan de toegenomen appreciatie, bleek vrijwilligerswerk plots drager van quasi oneindig grote potenties. Voor sommigen kan vrijwilligerswerk een prima inloopzone zijn voor reguliere tewerkstelling. Mensen met psychische problemen kunnen via vrijwilligerswerk hun relevantie en menselijke netwerken ontwikkelen. Hetzelfde geldt voor gedetineerden. Kortom, een engagement als vrijwilliger bleek een prima hefboom tot re-integratie.
- Er is ook **het instrumentaliseren van sectoren en hun organisaties**: 'zij moeten dienstbaar zijn t.o.v. de samenleving en taken uitvoeren die nuttig zijn voor de overheid. Via contractuele relaties kunnen ze daarvoor een vergoeding ontvangen.

- Een duidelijk voorbeeld was **de hervorming van het Opbouwwerk** (nu Samenlevingsopbouw) ingezet door de liberale minister Karel Poma en uitgewerkt door CVP-minister Rika De Backer. De sector werd verschoven van Cultuur naar Welzijn en langdurige processen van structureel werken met een basis in wijken en bij achtergestelde groepen, werd vervangen door korter en meetbaar projectwerk. Die verschuivingen leidden opbouwwerkers weg van hun roots in het activisme en zouden de mogelijkheden tot geduldige processen van emancipatorisch werk voor en door kwetsbare groepen uit de bevolking tot op vandaag hypothekeren.
- Een ander voorbeeld is **de hervorming van de inburgerings- en integratiesector**. Met het nieuwe integratiedecreet (2013) werd die sector ingekapseld in een Extern Verzelfstandigd Agentschap (EVA) zodat de ‘kritische ruimte’ voor het in vraag stellen van de gangbare opvattingen, regels en praktijken sterk inkromp (Groffy & Debruyne, 2014). Dergelijke depolitiserende verschuivingen hebben geleid tot nieuwe vormen van actie en verzet in het middenveld.
- Hierdoor stelt zich de vraag wat ‘middenveldorganisaties’ nog onderscheidt van private aanbieders.

Filip

- Mag een overheid nieuwe initiatieven vanuit het middenveld overnemen en extrapoleren naar gans Vlaanderen? Filip meent van wel. Dit gaat gepaard met de nodige bureaucratisering wat dan weer tot nieuwe initiatieven kan leiden.

Voorstellen voor een betere verhouding tussen (lokale) overheden en organisaties in het sociale en culturele middenveld

Voorstellen aan middenveldorganisaties

Stephanie

- Lokale besturen hebben drie lagen: de uitvoerende macht, de wetgevende macht en de ambtenarij. Het is van belang om als middenveldorganisaties de drie lagen te bespelen, en dus **iedereen in de (lokale) overheid te benaderen**. Zo hebben ambtenaren vaak evenveel impact als de uitvoerende macht.
- Vandaag is **de controlerende macht van de gemeenteraad** zeer zwak. Zo is er de participatie, waardoor partijen grotendeels bepalen hoe verkozenen stemmen. Bovendien vervullen de gemeenteraadsleden die rol in hun vrije tijd, waardoor ze dan in het weekend bijvoorbeeld 200 dossiers moeten doornemen. In die zin is het van belang om hen als middenveldorganisatie te **ondersteunen in hun rol door hen te voeden en hun kennis bij te spijkeren**. Onthoud ook **‘onbekend is onbemind’**.
- Tot slot is het van belang om je als middenveldorganisatie niet in een ‘politieke hoek’ te laten duwen, bijvoorbeeld deze van ‘linkse rakkers’, en steeds de dialoog met het beleid en met elkaar aan te gaan.
- Sta er voldoende bij stil dat men vanuit de politiek redeneert dat ze organisaties subsidiëren die hen vervolgens met dezelfde subsidies voor de rechter slepen...

Filip

- In kleine gemeenten is de ambtelijke laag zeer zwak. Als middenveldorganisatie dien je dus rekening te houden met die verschillende snelheden en de **verschillen tussen de stedelijke en landelijke context**. Dit betekent dus ook dat het als middenveldorganisatie minder gunstig is om in kleinere gemeenten aan de slag te gaan.

Danny

- Als middenveldorganisatie is het van belang om **verschillende rollen te combineren**. Wees enerzijds een dienstverlener en dus een onderaannemer, en werk anderzijds politiserend waarbij je geen schrik hebt om uit te halen naar ‘fout beleid’. Het is hierbij van belang om zeer goed te weten wat je uiteindelijke doel is, maar ook om voldoende skills te hebben, o.a. communicatie skills. Een belangrijke basis om te werken vanuit dit spagaat is de keuze voor dialoog en een oplossingsgerichte houding als vertrekpunt.

- Milieubewegingen werken permanent vanuit dit spagaat:
 - Ze zijn dikwijls conflictueus rond dossiers inzake vergunningen (ondernemingen, wegenwerken, bouwprojecten).
 - Ze worden dikwijls meegezogen in polarisatie zoals vorig jaar met de landbouwsector.
 - Ze kiezen toch altijd voor dialoog en nemen een oplossingsgerichte houding aan.

Filip

- **Politisierend kan ook dienstverlenend zijn.** Denk bijvoorbeeld aan deelmobiliteitsorganisaties, die via hun dienstverlening, nieuwe maatschappelijke spelregels proberen te implementeren.
- De vraag of **de juridische strijd** die nu vaak gevoerd wordt, wel de goede richting is, en of dit het gewenste effect heeft.
- Bij een deel van het middenveld wordt ook gestreefd naar **overheidsonafhankelijkheid**.
- Het is vooral belangrijk om te blijven hameren op de maatschappelijke opdracht van middenveldorganisaties, en die **wederzijdse afhankelijkheid**. Zo weet een overheid ook zelf dat ze de klimaatproblematiek niet alleen redt.

Danny lijstte **9 tips aan middenveldorganisaties voor hun omgang met lokale besturen** op:

- 1) Positioneer je (terug) duidelijk als middenveld en neem je sociale, democratische en politieke rollen op.
 - Sociale rol: Verenig je nog burgers?
 - Democratische rol: Geef je die burgers een stem?
 - Politieke rol: met die kracht en kennis, heb je impact op het beleid?

Als je niet aan die 3 rollen voldoet, dan ben je geen middenveldorganisatie.
- 2) Wees niet enkel onderaannemer van lokale overheidstaken, maar neem een breed spectrum aan werkingen op. Herleid je werking met andere woorden niet tot dienstverlener, want dan onderscheid je jezelf niet meer van private partners.
- 3) Bouw samenwerking op vanuit het middenveld zodat je de noden en behoeften van lokale besturen vanop een bovenlokaal niveau kan screenen. Zo brengen bijvoorbeeld 25 natuur- en milieuverenigingen via 'Gemeente voor de Toekomst' noden van lokale besturen in kaart op basis van data van de VVSG en op basis van bevestigingen. Op maat van de gedetecteerde noden bieden deze organisaties hun diensten aan.

- 4) Verras lokale besturen met innovatieve dienstverlening en ontwikkel nieuwe diensten die inspelen op wat beleid en burgers verwachten in een stad of gemeente. Bijvoorbeeld: Via 'Gemeente voor de Toekomst' zetten 25 natuur- en milieuverenigingen hun diensten in de kijker en communiceren ze er actief over naar alle gemeenten. Ze organiseren ook webinars over de opmaak van een meerjarenplan met 3000 inschrijvingen van ambtenaren en schepenen.
- 5) Wees co-creator door in te spelen op de beleidscontext van de stad of gemeente.
- 6) Doe geen dingen die indruisen tegen waar je voor staat als waardengedreven en missiegerichte organisaties, ook al verlies je hierdoor subsidies.
- 7) Spreek je ook actief uit in je gemeente over zaken die mislopen. Voer actie. Stap naar de pers. Treedt juridisch op. En als jullie zelf niet in de kijker willen lopen, spreek af met andere lokale actoren om zich publiek uit te spreken over jullie bezorgdheden.
- 8) Buigen en barsten. Als de gemeenten jullie onder druk zet (dreigen met niet verlengen contracten, met intrekken subsidies, met bepalingen in contracten die jullie bewegingsvrijheid inperkt) zoek dan actief naar uitwegen of kies voor je principes.
- 9) Kies in de eerste plaats voor dialoog en besef dat dit ook politiserend kan zijn. Zeg waar het op staat.

Filip

- Tot slot geeft Filip nog mee dat we ons ook moeten **bekommeren om het politiek systeem an sich**, en dat we ook dat in vraag moeten durven stellen.

Stephanie

- Spreek vanuit één stem en benader gemeenteraden ook vanuit één stem. Dat is zoveel krachtiger dan de bundeling van de verschillende echo's.

Filip

- Tegelijkertijd kunnen verschillende stemmen ook complementair zijn, dus bekijk de samenwerking genuanceerd en strategisch.
- Stel de missie centraal.
- Spreek namens de doelgroep waarvoor je werkt en niet de organisatie.

Danny

- De winst van de samenwerking is gelijkaardig als deze van de Verenigde: samenwerking van organisaties die traditioneel geen band hebben met elkaar.
- Verruim de samenstelling nog. Denk ook aan mobiliteits- en milieuorganisaties bijvoorbeeld, want je kan ontzettend veel leren van elkaar.
- Vorm samen een front.
- Leg de nadruk op een agenda 'voor' iets en niet 'tegen' iets.
- Wees geen coalitie van verliezers.
- Vertrek vanuit dialoog.
- Forum van middenveldorganisaties kan een gesprekspartner zijn voor andere actoren in je regio (politieke partijen, werkgevers en werknemersorganisaties, provinciale overheid, media, actoren op Vlaams niveau).